

Anmeldelser.

Vilhelm Grønbech: Religionsskiftet i Norden.

Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag 1913. 61 S.

Som anden Rækkes tredie Hefte af religionshistoriske Smaaskrifter har Dr. Vilh. Grønbech udsendt et lille Skrift om Religionsskiftet i Norden. Dette Arbejde kan ikke lades uanmeldt for Historisk Tidsskrifts Læsere, hvor vanskeligt det end er for en Faghistoriker at formulere en nogenlunde retfærdig Anmeldelse af et Arbejde, der i saa udpræget Grad falder udenfor almindelig hævdvunden Form for historisk Fremstilling. Vanskeligheden for Anmelderen forstaas maaske bedst, hvis vi først betragter, hvad Dr. Grønbech anfører som „Literatur“ til sin Fremstilling. Det er seks Værker, af hvilke de fem (A. D. Jørgensen: Den nordiske Kirkes Grundlæggelse, Maurer: Die Bekehrung des norwegischen Stammes, Feilbergs Jul, Daaes Norges Helgener og Ellen Jørgensens Helgendyrkelse i Danmark) hver for sig er kendte og lødige nok. Men der er den Ejendommelighed ved denne Literaturfortegnelse, at det for den, der med Opmærksomhed gennemlæser Skriftet selv, sandt at sige er vanskeligt at opdage, hvor noget af disse fem Værker har øvet større Indflydelse paa Forfatterens Fremstilling; den er i alt Fald kun yderst indirekte paaviselig, og den opmærksomme Læser vil snarere undre sig over, at O. Schonings fortræffelige lille Arbejde over „Dødsriger i nordisk Hedentro“ der dog tydeligt nok har sat sit Spor i Forfatterens Fremstilling p. 54, er forblevet unævnt ligesom Hans Olrik's Konge og Præstestand, der dog vel nok maa siges endnu at

være den redeligste og mest roligt omtænksomme Fremstilling af Skiftet fra Hedendom til Kristendom. Medens nu disse fem Værker, der for Faghistorikeren unægtelig repræsenterer en Hovedopsummeren af vor Viden, ikke er synderlig mærkbare i Fremstillingen, saa er til Gengæld det sjette, der nævnes, allestedsnærværende deri; det er Dr. Vilh. Grønbech's fire omfangsrige og ordrige Bind, betitlede: Vor Folkeæt i Oldtiden. Dette store Værk bærer da helt det lille Skrift om Religionsskiftet, og deri stikker Vanskeligheden; thi det store Værks Methode er det lille Skrifs Methode, og om selve denne Methode har indtil nu kun een Faghistoriker, Overbibliotekar Sofus Larsen i Tilskueren 1910, villet paatage sig at udtale en Dom, saa fremmedartet en Fugl har den syntes at være.

Dr. Grønbech har som historisk Forfatter haft den utvivlsomt rigtige Tanke, at det at skrive Oldtidshistorie er at digte. Det er sandt nok, at det til en vis Grad gælder om al Historieskrivning, og at det maaske var bedre, om Sprogbrugen tillod at erstatte Udtrykket: at skrive Historie, med Udtrykket: at digte Historie. Men der er dog den Forskel, at for Tiden efter det 13. Aarh. skal Digtning af dansk eller nordisk Historie stemme overens med saa mange givne Kendsgerninger, at det digteriske Moment i en kortfattet Skildring altid vil komme til at vige tilbage for Fremførelsen af dem; da er det Realiteterne, der levendegør, og kun i Realiteternes Sammenstillen finder Digterevnen sin Plads. Anderledes for Tiden før det 13. Aarh. Den, der vil se sit Folks Fortid i samme levende Form for Tiden før som for Tiden efter det 13. Aarh., maa acceptere, at hvor i den senere Tid selve Kendsgerningerne kan give Fremstillingen sit Liv, maa i den tidligere Digtningen levendegøre, fordi Kendsgerningerne bliver saa særdeles faa og meget inkongruente. Det er den Opgave, Axel Olrik, hvad der end er blevet indvendt mod hans Fremstilling fra et religionshistorisk Synspunkt, dog har gjort et meget smukt Forsøg paa at løse i sin Skildring af „de nordiske Folk i Vikingetiden“ i Verdenskulturens tredje Bind. Problemet her er kun det at digte over de Kendsgerninger,

der virkelig kan udsondres af Kilderne som tilforladelige, over dem alle, ikke imod dem og ikke udover dem.

Det er da ikke imod Dr. Grønbech's methodiske Digtning, at Faghistorikeren vil opponere, omend den Form, hvori han digter, ofte vil forekomme ham gold ved sin Skruethed, og han vil føle en instinktmæssig Uvilje mod at skulle hæve sig til Højder, hvor det digteriske Udtryk rent ud sagt bliver uforstaaeligt i sin Sublimitet — forstaaelig maa og skal historisk Skildring være. Men han vil spørge: er det de tilforladelige Kendsgerninger, Forfatteren digter over? er det dem alle? er der ingen, der skejer ud ad en anden Digtning til? Vil han have disse Spørgsmaal besvarede, møder han nu først det mærkelige, at medens Dr. Grønbech anerkender Begrebet Literatur og gør en omend ikke altfor omfattende Reverens for det, saa synes han ikke at ænse Begrebet Kilder. Vil man have hans Kilder, saa maa man selv efter fattig Evne grave dem ud af hans Tekst, omend denne bevidste Undervurdering af Kildehenvisningers Betydning saa stærkt strider mod den priselige Sædvane i den Række Skrifter, hvori Forfatterens Arbejde har nydt den Ære at blive optaget. Imidlertid, i og for sig er de let fundne; bortset fra nogle norske og angelsachsiske Lovsteder kan de sammenfattes i to Kategorier: de middelalderlige Gildestatutter og nogle af de værste Røverhistorier fra de seneste islandske Sagaer, særlig Olav Trygvessons. Men Anmelderen kan ikke andet end mene, at dette er at tage sig Historieskrivningens vanskelige Kunst altfor let, ja ikke alvorligt nok, selv for et Tidsrum, hvor den er fortrinsvis Digtning; og jeg skal forsøge at begrunde denne Formening ved en Række bestemt formulerede Indvendinger mod Dr. Grønbech's Methode og Form, saaledes som dens Virkninger viser sig i dette lille Skrift.

Der er nu for det første det, at disse fuldtudformede, digterisk opsatte Noveller og historiske Romaner fra Beg. af det 13. Aarh. jo dog ikke kan tages for direkte Gengivelser af Folks Tænkesæt og Talebrug mere end to Aarhundreder før. Om en Ytring af Kjartan om Olav Trygvesson siger Dr. Grønbech (p. 23): „Saadan taler en Fremmed, der et Par

Dage i Forvejen havde set Olav for første Gang*. Det skal være en meget naiv Læser af Anna Sofie Reventlows Saga i Sagasamlingen „Dronninger uden Krone“, der tror, at Carl Ewald endog lige til Sætningsbygningen har ramt Konrad Reventlow, og dog vilde det jo være en stor Uretfærdighed mod Carl Ewald at jævnføre hans historiske Viden om Tiden ca. 1700 med Laxdølasagaens Forfatters Viden om Tiden ca. 1000. Fortællingen om Odins lille Besøg hos Olav Trygvesson er visselig overordentlig morsom — ikke mindst det Træk, at den indtagende Gæst ved sin interessante Underholdning holder Kongen oppe saa langt ud paa Natten, at den søvnkære Bisp gentagne Gange maa minde ham om, at det er Sengetid — den er et Eksempel paa det 13. Aarh.'s Form for Humor, som vi fra Danmark kender det i Folkevisen om Thors Rejse til Jotunheim, det var, for at vove en dristig Jævnførelse, den Maade, man i det 13.—14. Aarh. prøvede at være Offenbach paa, men lader denne Humor sig tage højtideligt, som Vidnesbyrd om Tankegange eller Stemninger i Religionsskiftetiden? Fortællingen om Olav, der gaar frem og tilbage paa Aareraderne, medens der ros, og jonglerer med tre smaa Sværd, er i sig selv en Idrætshistorie, som man har Skipperhistorier og Jægerhistorier, og rent som saadan fortælles den ogsaa af Snorre. Naar dens Indførelse da andetsteds motiveres ved, at ved denne mærkelige Idræt vandt Olav Endride Asbjørnsson for Kristendommen, er denne Motivering jo øjensynligt en Paaklstring af en senere Tid, der forlangte, at alt, hvad Olav havde foretaget sig, skulde være til Kristendommens Fremme; det væsentlige i Fortællingen bliver alligevel ikke Idrættens sjælevindende Virkning, men Beundringen for selve den Idrætsrekord, Olav havde sat. For denne Fortællings objektive Rigtighed synes nu Dr. Grønbech, som rimeligt er, heller ikke at ville kaveré, siden han indleder Genfortællingen af den med Bemærkningen: „Hvordan Eftertiden tænkte om ham (Olav) som Missionær, det læses bedst“ o. s. v., men det er dog, hvis han vil lægge dens Realitet fra sig, slet Stil, at han lader Genfortællingen ende med „og Endride gik glad over“ — som om Læseren tilsidst

alligevel skal tro paa hele Krøniken. Her, som det atter og atter forekommer i Dr. Grønbech's stilistiske Maner, lades Læseren i Tvivl, om det er Forfatteren selv, der taler, eller om han blot refererer en Tankegang fra et ikke nærmere bestemt Tidspunkt. Men selv blot som Illustration taget, er saa denne Fortælling en Illustration til Eftertidens Opfattelse af Olav eller til Religionsskiftetidens af Kristus? Er det ikke mere forvirrende end oplysende at faa en saadan Historie serveret in extenso for at illustrere, at nogle af dem, der gik over til Kristendommen, gik over, fordi de mente at have et eller andet Bevis for, at Kristus var en stærkere Gud end Thor? Hvad borger os for, at det netop var Beviser af denne Art, Olavs Samtid forlangte og fik? — Og saa er der Fortællingen om de ni sorte Diser fra Nord og de ni hvide fra Syd, der af Dr. Grønbech bruges som stor stilistisk Indledning; lad os være enige om, at den er en ikke altfor betydelig kristen Digters nette Allegori, tilsat lidt Spøgelsefrygt.

For det andet skal man, naar man overhovedet mener at kunne bruge saadanne Fortællinger, i alt Fald tage dem som de staar, ikke selv lægge nyt til — og saa lader det sig endda ikke forsvare i den Grad at ignorere alle kritiske Regler, at man, naar den samme Fortælling forekommer hos forskellige Forfattere i forskellige Versioner, da uden videre vælger at genfortælle den i den Version, der passer en bedst. Man maa undersøge det indbyrdes Forhold mellem de forskellige Versioner; man maa i alt Fald ikke være uvidende om det, naar andre Forskere allerede har gjort sig den Ulejlighed at udrede det. Om Eyvind Kinnrifa siger Dr. Grønbech: „Da kom Sandheden frem: Eyvind var ikke noget almindeligt Menneske, han var gudviet Høvding. Allerede inden han blev født, havde hans Forældre viet ham til Guderne, og selv havde han, efter han var kommen til Skels Aar og Alder, ofte i sine Blot gentaget Vielsen“. Det fremgaar af denne Omskrivning, at Dr. Grønbech har for sig den store Olavssaga, hvor Eyvind forklarer Aarsagen til sin Vægning ved at tage mod Daaben saaledes: „Nej, jeg kan ingen Daab faa, om jeg end vilde, thi mine Forældre kunde ingen Børn faa, førend de droge til

troldkyndige Finner og gav dem mange Penge, for at de ved deres Klogskab skulde skaffe dem et Barn; de sagde, at de kunde ikke gøre det, „men det kan maaske lykkes“, sagde de, „om I love med Ed, at dette Barn skal lige til sin Dødsdag tjene Thor og Odin, om vi kunde udvirke for Eder et Barn, som kan faa Alder og Liv dertil“. De gjorde dette efter Finnernes Anvisning; siden avlede de mig og gav mig til Odin; jeg fødtes da op, og saa snart jeg fik Forstand dertil, fornyede jeg deres Løfte, og siden har jeg med al Kærlighed tjent Odin, og er blevet en mægtig Høvding. Nu er jeg paa saa mangfoldig Vis Odin hengiven, at jeg kan paa ingen Maade gøre Forandring heri, ej heller vil jeg¹⁾. Dr. Grønbech burde nu have ladet sig advare af Snorres fornemme Forsigtighed, thi hans Gengivelse lyder i al Kølighed: „Nej“, sagde Eyvind, „jeg kan ingen Daab faa, jeg er en Aand, indmanet i et Menneskes Legeme ved Finners Trolddom, thi min Fader og Moder kunde ej før faa Børn“. Siden døde Eyvind, han havde været den troldkyndigste Mand²⁾. Men forøvrigt er jo Kildeforholdet saa bekendt, at Dr. Grønbech ikke kan være uvidende derom: den store Olavssaga er en Kompilation fra Slutn. af det 13. Aarh., hvor Kompilatoren fra den hele Sagaliteratur samler alle mulige Efterretninger om Olav Trygvesøn og indfælder dem i den Ramme, Snorre afgiver, og særlig har han til dette Udfyldningsarbejde søgt Stof i den Saga om Olav, som Munken Gunnlaug i Tingøre Kloster havde skrevet c. 1200 paa Grundlag af en noget ældre Saga, der var forfattet af hans Klosterbroder Odd Snorresøn³⁾. Netop det, at Kompilatoren saa stærkt har nyttet Gunnlaugs Saga, gør det muligt for os ved en Sammenholden af den store Olavssagas Tekst med Odds Olavssaga at danne os et Begreb om Indholdet af Gunnlaugs Saga, hvis Tekst er tabt. At nu Fortællingen om Eyvinds Død bærer til de Partier,

¹⁾ Grønbech 24. Fornm. Sög. II, 166—68.

²⁾ Heimskr. ed. F. Jonsson I, 394—95.

³⁾ F. Jonsson: Old.-isl. Literathist. II, 394—414, 772—774. P. A. Munch og P. Groths Fortællinger til Udg. af Odd Snorresøns Olav Trygvesøns Saga, Kristiania 1853 og 1895, Bjørn Magnusson Olsen: Om Are Frode, Aarb. f. n. Oldk. og Hist. 1893, 207—352.

som Kompilatoren har optaget fra Gunnlaugs Saga, er alle enige om¹⁾); for at finde den i dens oprindelige Form, maa man derfor gaa tilbage til Odds Saga, hvor den tidligst forekommer. Denne foreligger i to Redaktioner. I den knappere, stockholmske Redaktion siger Eyvind: „Jeg vil fortælle jer, at min Fader og Moder ejede meget Gods, men havde ingen Arvinger, det sørgede de meget over og derfor tilkøbte de sig hos troldkyndige Mænd, at min Moder skulde blive frugtsommelig, og saaledes skete det da ved deres Trolddomsmagt. Og ved det Samleje undfangedes jeg, som i Virkeligheden var en Trolddomsaand. Saaledes har jeg da slet ikke nogen menneskelig Natur, og derfor kan jeg heller ikke sig Ja til Eders Bud“²⁾. I den fyldigere arnemagnæanske Redaktion lyder hans Forklaring: „Min Fader og Moder levede længe sammen i lovligt Ægteskab og fik ingen Børn, og da de begyndte at ældes, gik det dem meget nær, om de skulde dø uden Arvinger. De drog derpaa med mange Penge til Finnerne og bad dem ved Trolddomsfærd at forskaffe dem en Arving. Finnerne paakaldte da Fyrsten over de Aander, som bor i Luften, thi Luften er lige saa fuld af urene Aander som Jorden. Og denne Aand sendte en uren Aand hen til det mørke Fængsel, som min Moders Liv med rette kan kaldes; og denne Aand er jeg, saaledes undfangedes jeg og erholdt menneskelig Skikkelse og blev født til Verden; jeg tog ogsaa Arv efter min Fader og Moder og store Besiddelser, derfor kan jeg ikke lade mig døbe, thi jeg er ikke et Menneske“³⁾. Det er jo nu let nok at forstaa, hvad der har motiveret hele denne Eyvinds Forklaring. For Odd, der selv proklamerer det som sin Opgave at forherlige Olav Trygvesson som den store Kristendommens Forkæmper, forelaa den lidet opbyggelige Beretning om Haaloga-høvdingen Eyvinds Tilfangetagelse ved Svig, om hans gentagne Afslag paa Kongens Opfordringer til ham om at lade sig døbe,

¹⁾ P. A. Munch p. XII—XIII; B. Olsen, Aarb. 1893, 278 Anm. 2.
F. Jonsson II, 409, Anm. 4 cf. 399.

²⁾ P. A. Munch p. 35—36.

³⁾ Fornm. Sög. X, 306—307.

hvortil de største Løfter om Rigdom og Magt knyttedes, og om hans forfærdelige Død paa Kongens Bud under det glødende Fyrfad. I det mindste denne sidste grusomme Handling er dog faldet selv Olavsforherligeren Odd for Brystet, den kunde han ikke lade staa uforklaret, som om en kristen Konge kunde behandle et Medmenneske saa barbarisk, var han ogsaa en Hedning. Og der meldte Forklaringen sig af sig selv for den bibelkyndige, selv for sin Tid ualmindelig overtroiske Munk: det var ikke mod noget Menneske, Olav handlede saaledes, intet Menneske kunde heller saa haardnakket have modstaaet Kongens blide Overtalelser, nej, ud af Eyvind talte en uren Djævelens Aand, der havde tilsneget sig Ære og Magt blandt Menneskene, den uddrev Olav, som Kristus uddrev urene Aander af de Mennesker, de havde besat — at Midlet i dette Tilfælde var noget voldsomt, det forstodes og undskyldtes umiddelbart ved Resultatets Rigtighed. Kardinalpunktet i Forklaringen er netop det, at Eyvind, uren Aand som han er, ikke kan modtage Daaben, selv om han vilde; derpaa hviler den oprindelige Forklaringens indre Sammenhæng. Men den er udvisket i den i den store Olavssaga forekommende Version, der ogsaa derved tilkendegiver sig som senere Omdigtning; naar Forklaringen: Finnetrolldom og uren Aand, afløses af Odins og Thors Indførelse og det, at det ufødte virkelige Menneskebarn blot skænkes til dem, bliver den haardnakkede Vægning ikke længere forstaaelig, og omvendt Kongens Grusomhed ikke mere undskyldelig. Der kan være Tvivl om, naar denne nye slettere Forklaring er indført i Beretningen. Hvis man med Groth og Finnur Jonsson bør antage, at den fyldigere arnemagnæanske Gengivelse ligger Odds latinske Grundtekst nærmest, og at den stockholmske kun er en forkortet Gengivelse deraf, saa er der Mulighed for, at allerede Gunnlaug har foretaget denne uheldige Omredaktion. Hvis man med Bjørn M. Olsen tør antage, at den stockholmske Gengivelse staar Odds Grundtekst nærmest, og at den arnemagnæanske i Virkeligheden er en Gengivelse af Gunnlaugs ældste Omarbejdelse af Odds Olavssaga, saa maa Indførelsen af den yngre Forklaring henføres til en senere Udgave af Gunnlaugs Olavssaga, ja maaske til selve Kompila-

toren af den store Olavssaga¹⁾. Men dette vanskelige kildekritiske Spørgsmaal, som jeg ikke skal vove at udtale nogen Mening om, er ganske ligegyldigt for Afgørelsen af Hovedspørgsmaalet; hvad enten det besvares paa den ene eller paa den anden Maade, lægges derved blot Indførelsen af den nye Forklaring lidt nærmere Aaret 1200 eller lidt nærmere Aaret 1300. Hovedsagen er, at Fortællingens ældste Form saa ganske afgjort har Forklaringen om Uddrivelsen af den urene Aand — ja, selve den store Olavssagas Tekst har bevaret Mindet herom. Thi som det fremgaar af Citatet, tager den Udgangspunkt i den ældre Version; den begynder med, at Eyvind erklærer „jeg kan ingen Daab faa, om jeg end vilde“, og den har endnu de troldkyndige Finner; men saa glider den ved Indførelsen af Odin og Thor over, til den tilsidst ender i det ganske modsatte Standpunkt: Eyvind vil ikke modtage Daaben, omend hans Kunnen nu kun forhindres ved hans egen Følelse af Hengivenhed for Odin. — Og nu vil altsaa Dr. Grønbech have, at uagtet Kildeforholdet er saaledes udredet, uagtet Forklaringen om Odin og Thor tydeligt kan ses først efter 1200 at have afløst en ældre, forstaaelig og sammenhængende Forklaring af Forholdet, saa skal vi dog mene, at en Version, der er Resultatet af forskellige uvidende og overtroiske Munkes Samarbejde det 13. Aarh. igennem, kommer Høvdingen Eyvind Kinnrifa's Tanker og Følelser nærmest, som han i 997 eller 998 laa under det glødende Fyrfad. Ja, han vil mere end det, han vil arbejde videre i Munkenes Aand, han vil immaterialisere det materielle; hvor Munken taler om den rent materielle Gave af et Menneskebarn til hedenske Guder, der taler han om „Gudviethed“²⁾. Eksisterede en saadan Fore-

¹⁾ F. Jonsson II, 398 ff. Aarb. 1893, 280 ff. F. Jonsson II, 410, 774.

²⁾ Man bemærke, hvorledes Dr. Grønbech netop aandeliggør Fortællingens ligefremme materielle Fakta, f. E. „hvis man forstaar Ordet personlig saadan, at det betyder Kampen mellem ville og ikke ville, da passer det ikke her, men det har sin Gyldighed i disse Overvejelser“ (Eyvind Kinnrifas?) „naar det tages i sin dybeste Mening, til at betegne et Opgør om man kan eller ikke kan. Der var mange som ikke kunde“. „Eyvinds Personlighed var af den Art, at den ikke taalte nogen Omplantning, og derfor

stilling paa „Religionsskiftetiden“? Ja, at Høvdinger var Goder, Præster, at de maaske nu og da af Folket opfattedes som nedstammende fra de Guder, hvis Kultus de forestod — men at de selv opfattede sig som aandeligt „gudviede“ i kristelig eller Grønbechsk Forstand, det vil det falde vanskeligt at føre Bevis for, i alt Fald lader det sig ikke gøre ved at begaa den Undladelsessynd at overse Kildekritikens ærlige Arbejde. Nej, her foreligger ganske simpelt et slaaende Eksempel paa den fejlagtige Historieskrivningsmethode, som Lauritz Weibull saa træffende karakteriserer som moderne pseudovidenskabelig Sagn-dannelse.

For det tredie har vi, hvor fattige vi end er, dog flere Kilder til Religionsskiftets Historie end dem, Dr. Grønbech har digtet over. Vi har Runestene, Stednavne, Ansgars Liv, Adam af Bremen, arkæologiske Fund, religionshistoriske Analogier — man tænke blot paa „Nordiske Fortidsminder“, „Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie“, Dr. Blinkenbergs Afhandling om Tordenvaabenet i Kultus og Folketro, Knut Stjernas Udrødning af Ansgarmissionens rette Formaal, ja, blot paa Henry Petersens gamle Disputats om Nordboernes Gudedyrkelse og Gudetro i Hedenold. Dr. Grønbech vil maaske hertil sige, at alt dette kender han, men for hans særlige Opgave: Skildringen af Sindstilstandenes Skiften, har disse Kilder og Arbejder syntes ham irrelevante. Men dette er en beklagelig Fejltagelse; Optagelsen af de ved Kritik som tilforladelige udsondrede Kendsgerninger kan ikke udelades i en historisk Skildring, de er Historiens Kød og Blod, og de lader sig ikke ustraffet ombytte med den frie Fantasis Taagegevandter. Den, der skriver om „Religionsskiftet i Norden“, uden at de faa Kendsgerninger, der er, i passende Maal indgaar i hans Skildring og giver hans Digtning fast Grund under Fødderne, „ham dømmer ikke vi, hans egen Gerning dømmer ham“.

For det fjerde har Dr. Grønbech tituleret sit Skrift „Religionsskiftet i Norden“. Hvad er efter Dr. Grønbech's Opfattelse

kunde ingen Magt udefra undergrave hans Nej“. Det er saa høj Tale, at det forekommer som en Oversættelse af Olavs-sagaens Oldnordisk til Englenes Tungemaal.

„Norden“ c. 1000? Det er næsten lige saa interessant at efterforske, som hvad „Midgaard“ var for „vor Folkeæt i Oldtiden“. Det er i alt Fald ikke Sverige, thi denne geografiske Bestemmelse forekommer overhovedet ikke hos Dr. Grønbech. Grønland, Island og Norge nævnes, og der tales om „vore Forfædre“, saa at Danmark vel maa præsumeres at udgøre en integrerende Del af „Norden“. Men „Norden“ er noget mere for Dr. Grønbech end disse stedsbestemte Lande, „Norden“ er for ham som i salig Skandinavismens Dage et Hele, et særligt Kulturfællesskabs Landomraade. Denne Forestilling er et videnskabeligt, eller om man vil, et uvidenskabeligt Fantom, som „fællesgermansk“ nu er blevet det. Enhver, der har været opmærksom paa, i hvor høj Grad nyere Undersøgelser, arkæologiske som historiske, er baarne af Tanken om store lokale Forskelligheder i ældre Tiders Samfundsordninger og Samfundsliv i Nordeuropa, vil være yderlig forsigtig overfor saadanne forældede Generalisationer. Hvor naturlig er ikke ogsaa den Tanke, at naar Forskellighederne endnu den Dag i Dag blot indenfor de nordiske Lande saa langt fra er udglattede, saa har de for næsten tusind Aar siden været endnu større. Paa alle Omraader — men ikke mindst paa det religionshistoriske; kan der tænkes større Modsætninger end den mellem den lovmæssige Vedtagelse af Kristendommen paa Island, den næsten umærkelige Overgliden i Danmark, den gentagne voldsomme Omvendelsesagitation i Norge, og den aabne Kamp mellem lige stærke Magter i Sverige? „Norden“ er for stort et Ord, ikke mindst i en Religionshistorikers Mund; den formelle Uniformitet, som Kristendommen førte med sig, bør ikke forlede ham til at formode en tilsvarende reel Uniformitet i Hedendommen.

Endelig har Dr. Grønbech kaldt sit Skrift „*Religionsskiftet i Norden*“. Men kan Overgangen fra Hedendom til Kristendom betegnes som et *Religionsskifte*? Hvem tør kalde det, der var før hvad vi kalder Kristendom, en Religion? Hvem kan vise, at det, der var umiddelbart efter, hvad vi kalder „Kristendommens Indførelse“, var en Religion? Hvorfor har Dr. Grønbech ikke skrevet om *Kultus*skiftet i Danmark, Norge,

Sverige og Island, eller blot i Danmark? Det er sandt, at saaledes stillet er Opgaven meget vanskelig, og at Tiden for dens Løsning maaske endnu ikke er inde. Thi nordisk hedensk Gudetro som den virkelig var, er endnu et lukket Land for os. Alt, hvad de sene islandske og kristne Sagaer har at berette os, det maa betragtes fra et almindeligt religionshistorisk Synspunkt, vi maa anstrenge os for at opløse deres kombinerede og farvede Beretninger i Overensstemmelse med Lovene for almindelig primitiv Religion, vi maa inddele og lokalisere. Det er det Arbejde, som bl. a. O. Schoning i sit ovennævnte Skrift har paabegyndt, og som man maa haabe, at han vil fortsætte; han vil finde Støtte hos den saa højtstaaende danske Arkæologi. Og vi maa saa dybere ned i Forstaaelsen af det tidligt kristelige i de nordiske Lande, vi maa ogsaa der inddele og lokalisere, til vi finder Kultusforbindelserne i tilstrækkeligt mange Tilfælde.

Alligevel undres man over, at Dr. Grønbech ud fra sine Forudsætninger ikke har gjort dette Forsøg, thi det mærkelige er, at dette Synspunkt, Tanken om at det, der ved „Religions-skiftet“ foregaar, i Virkeligheden er et Kultusskifte, ingenlunde ligger ham fjernt. Tværtimod, den bærer halvt hans Fremstilling; fordi han ligesaa stærkt hviler paa de danske Gildestatuter som paa de islandske Sagaer, er denne Tankegang fuldt saa fremherskende i hans Skrift. De lokale Kultushøje og -kilder gled over til Helgenerne, Minnedrikningen fortsattes under andre Navne, Gilderne gav Fællesskab for Slægten, Aarsfesterne omdøbtes — alt det har Dr. Grønbech, men det staar hos ham i en skrigende Modsætning til Forsøgene paa ved de islandske Krønikers Hjælp at puste Liv i den Tanke, at det, der afløstes, var en virkelig religiøs Overbevisning, som var aandeligt levende hos „Folket“. Og for denne anden, ikke saa direkte udtalte, men ligesaa bærende Grundtanke skylder Dr. Grønbech os endnu endog Skyggen af et Bevis. Her maa der først og fremmest sondres. En forsvarlig Analogislutning tillader sikkert nok en Formodning om, at Trangen til en religiøs Overbevisning, om nogetsteds, kan have været levende hos Datidens Overklasse, i Høvdinge- og Godeslægterne. Den kan have ført nogle af

disse fornemme, særprægede Slægter til længe at fastholde de gamle Kultusforestillinger, saa at de nye, kristendomsfarvede, har trængt sig frem endog under deres Modstand; den samme Trang kan ogsaa her og der have ført enkelte netop af deres Medlemmer til med Varme at slutte sig til de nye. I Danmark kan man da ogsaa i Odinkar se en Efterfølger af Aale Saalvegode og Rolf Noregode, men at saadanne Høvdingebisper i det 11. Aarh. var mange i Tal, lader sig ikke let bevise, hvor almindeligt antaget det end maa indrømmes at være, at Høvdingerne i Danmark gik i Spidsen for Bevægelsen; omvendt er der intet blot nogenlunde paalideligt overleveret om Modstand fra deres Side. Det maa jo i det hele taget ikke overses, at der i Kultusskiftet er et til Tider stærkt politisk Moment, som Dr. Grønbech vel nævner, men slet ikke har taget op til Drøftelse, som overhovedet hans Skildring ganske mangler den Baggrund af Indsigt i de nordiske Samfunds Klassesdeling ca. 1000, der er en nødvendig Betingelse for den rette Forstaaelse. At sværge til Kristendom, det var efter Omstændighederne at støtte eller at bøje sig for Kongemagten i Modsætning til Høvdingemagten. Denne Modsætning gav voldsomme Sammenstød i Norge, fordi Olaverne her for saa heftigt frem; i Danmark synes den mig dog udtalt i Jellingestenens: „den Harald, som . . . gjorde Danerne kristne“, og hvis her Modsætningen ikke blev saa skarp, og Muligheden for, at visse Høvdingeslægter har fulgt med i eller endog været Førere for den langsommere Overgliden, ikke er udelukket, saa var det, fordi de følgende danske Konger fandt mere Fornøjelse i Englands Erobring end i at sætte glødende Fyrfade paa Høvdingernes Maver. Men selvom vi stiller os paa Dr. Grønbechs methodiske Standpunkt, selvom vi som han i stor Udstrækning tager Sagaernes Beretninger for gode uden smaalig kritisk Hensyntagen til deres Overleverelsesmaade, selvom vi som han er overbevist om, at en Forsker, der ogsaa er Digter og Seer, kan vende Vragen ud af disse Munkefortællinger og med intuitiv Sikkerhed gengive dem paa sit hedensk, saa at de bliver til lige saa mange Vidnesbyrd om den hedenske Overbevisnings Styrke, saa er dog selv da ikke meget vundet.

Lad være, at Dr. Grønbech intetsteds har redegjort for sin tiltagne Ret til at handle saaledes med Kilderne, lad være, at han intetsteds betror os, efter hvilke Principper han genoptegner Vrangsidens Mønstre, lad os indrømme ham Eyvind Kinnrifas „Gudviethed“ — med alle Sagaernes Beretninger til sammenlagte naar vi dog ikke ud over en meget snæver Kreds af islandske og norske Høvdinge, og fra dem tør vi dog højst kun slutte os til deres Standsfæller Norden over, til Høvdingeoverklassen.

Men „Folket“, den i Forhold til Høvdingeoverklassen meget store Mængde af danske Bønder fra Hytterne i Landsbyerne, der i en Tid uden Købstæder udgjorde hele „Folket“. Hvem kan tro, at disse Bønder, der den Dag i Dag ofte ser paa Præsten, hans hele Lære og Gerning, med en nøgtern Mistillid, for tusind Aar siden saa paa Thorsgoden, der tilmed var Høvding, med en religiøs Overbevisnings Styrke? Eller at mange af dem blot delte hans, hvis han havde nogen? De bragte vel nok Sul til hans Blot, som de senere i Aarhundreder har betalt Tiende og ofret til Paaske og Pinse; de søgte ogsaa egne, mere beskedne Kultussteder, og dem vedblev de at søge, vel endog med des større Forkærlighed, efterhaanden som de blev autoriserede af Kristendommen. Sikkert er mangfoldige Steder i Danmark Kirkestien ældre end Kirken; til den knyttedes Bønderne dog fastere, fordi i den fik nu deres Børn Navn, og omkring den begravede de nu deres Døde, Sognets Sædvaner voksede op i og om den. Der er endnu fremragende kristne Mænd, som i disse Sognets Sædvaner ser det fasteste Grundlag for den danske Folkekirke — men de er faa, og mange er der, af Kristendommens Forkæmpere og Modstandere, som vil benægte, at i dem finder en levende religiøs Overbevisning passende Udtryk, mange er der, der endog paa Grund heraf vil paastaa, at selv næsten tusind Aars Oplæring i Kristendom endnu ikke har indgivet det danske Folk nogen meget dyb religiøs Overbevisning. Om Tiden for tusind Aar siden digter paa dette Punkt, naar alt kommer til alt, Joh. V. Jensen maaske dog sandere end Dr. Grønbech, naar hans friskere og friere Digterfantasi levendegør

for os Billedet af den kaade Landsbyyngel, der inden sin endelige Affart uden Angst og Bæven omstyrter og opbrænder den gamle Høvdingegodes trøskede Penater.

I et Par Slutningsord sejrer den rigtige Opfattelse af Religionsskiftet som et Kultusskifte hos Dr. Grønbech. Det er virkelig gyldne og rigtige Ord, han siger der: „Men er nu den nye Religion Kristendom, eller er den det ikke? Ja, vi kan med samme Ret spørge: hører Katolicisme og Protestantisme sammen under een Hat? Den Religion, der fremgik af Sindsskiftet i Norden, havde sit eget Præg, som gør, at den aldrig kan forveksles med Folkefromhed i Syden. Og ligesaa utvivlsomt er det, at Ejendommeligheder ved vore Fædres Gudstro kan spores i Historiens Gang, ja endnu præger os, der skriver og læser om Fortiden ud fra Synspunkter, der ikke har Gyldighed længere end til Alperne, og knap saa langt“. — Skade kun, at Dr. Grønbech ikke fuldt har forstaaet, at det gjaldt om at give netop dette Synspunkt sin rette Styrke ved fast Opbygning og streng Begrænsning, Skade kun, at han her som i sit store Værk har villet være aandfuld i Stedet for stillfærdigt forskende og klogt tilrettelæggende, Skade kun, at hans Bidrag til Religionsskiftets Historie derved er blevet saa stærkt forringet, og ved sin urigtige Methode staar i en saa lidet flatterende Modsætning til den hele Række af religionshistoriske Smaaskrifter.

Erik Arup.

D. G. Monrads Deltagelse i Begivenhederne 1864.

En efterladt Redegørelse udgivet ved Aage Friis. XXXII + 316 S. Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag 1914.

I min Bog om Tyskland citerer jeg de Ord af Benedek, da hans Hustru vilde hindre ham i at brænde sine Papirer: „Hvorfor ikke, jeg maatte anklage alt og alle fra øverst til nederst og dog vedblive at være en slagen Feltherre“.

Maaske har, halvt bevidst, halvt ubevidst, en lignende Tankegang været medvirkende til, at Monrad, da han ende-